

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 10 (Mart/March 2023), s. 169-191.
Geliş Tarihi-Received: 26.02.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 20.03.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1256655

Kara Fazlî Divanı'ndaki Tasavvuf İstilahları Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on the Sufi Traditions in the Kara Fazli Divan

Mehmet TÜLÜ*

Öz

16. yüzyıl şairi Kara Fazlî, Kanunî Sultan Süleyman dönemi (1520-1566) Klasik Türk Edebiyatı şairlerindedir. Bu çalışmada Kara Fazlî'nin hayatı ve tarikata girişi kısaca anlatılmış, eserleri tetkik edilerek tanıtılmıştır. Asıl bölümü teşkil eden Kara Fazlî Divanı'ndaki başlıca tasavvufi istihlahlar açıklanarak örnek beyitlerdeki kullanımları gösterilmiştir. Böylece tasavvufun şiirlerdeki anlam dünyasına kattığı derinlik ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ana kaynağı, Mustafa Özkat'ın Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin) adlı Yüksek Lisans Tezi ve Lale Javanshir'in Fazlî Çelebi'nin Takti'atı ve Tertip Edilmiş Divanında Yer Almayan Bazı Gazelleri adlı bildirisidir.

Kara Fazlî Divanı'nda 34 kaside, 28 murabba, 4 muhammes, 3 müseddes, 1 muaşşar, 2 terkîb-i bend, 8 tarih 153 gazel, 20 kıta ve nazım 2 müfretten oluşmuş toplam 2702 beyit bulunmaktadır.

Şair Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye kolu şeyhlerinden Hasan Zarîfî Efendi'ye intisab ederek tarikata girmiştir. Divan'ında da tasavvufi şiirleri bulunan Kara Fazlî'nin Gül ü Bülbül Mesnevisi, Keşfü'l-Ârifin Mesnevisi ve yaklaşık 1000 civarında olduğu beyan edilen Rubâiler'i de tasavvufi özelliktedir.

Bu makaleyi önemli kılan husus, Kara Fazlî Divanı ile ilgili yapılan ilk tasavvufi çalışmasıdır.

Anahtar Sözcükler: Klasik Türk edebiyatı, Kara Fazlî, tasavvufi istihlahlar, divan, tarikat ve sufi.

Abstract

16. Kara Fazli, the poet of the century, is one of the Classical Turkish Literature poets of the period of Sultan Suleyman the Magnificent (1520-1566). In this study, the life of Kara Fazli and his entry into the sect are briefly described, his works are examined and introduced. The main sufi traditions in the Kara Fazli Divan, which constitutes the main section, are explained and their use in sample couplets is shown. Thus, the depth that Sufism adds to the world of meaning in poems has been tried to be revealed.

The main source of our study is Mustafa Özkat's Master's Thesis named Kara Fazlî's Life, Works, Literary Personality and Divan (Examination-Criticized Text) and Lale Javanshir's notice titled Fazli Çelebi's Takti'at and Some Ghazals Not Included in Her Organized Divan.

Bunu Google'da arıyorsanız Kara Fazlî's Divan, there are a total of 2702 couplets consisting of 34 odes, 28 murabbas, 4 mukhammas, 3 müseddes, 1 muaşşar, 2 terkîb-i bend, 153 ghazals of 8 chronicles, 20 stanzas and verses 2 mufrad

The poet entered the sect by intisab to Hasan Zarifi Efendi, one of the sheikhs of the Gulsheniyye branch of the Halvetiyye sect. Kara Fazli, who also has sufi poems in his Divan, has the Masnavi of Gül ü Bülbül, the Masnavi of Discoverer al-Arifin and the Rubais, which are declared to be around 1000, also have sufi characteristics.

What makes this article important is that it is the first Sufi study about Kara Fazlî's Divan.

Keywords: Classical Turkish literature, Kara Fazli, sufi traditions, divan, sect and sufi.

Giriş

Türk Edebiyatında mutasavvıf şair olarak bilinen şairlerin dışında da eserlerinde tasavvufî istilahları kullanan şairler mevcuttur. Tasavvufî açıdan Türk edebiyatındaki şairler tasavvufu bizzat yaşayan şairler ve önceliği şairlik olup tasavvufun zengin anlatım dünyasından faydalanan şairler olmak üzere ikiye ayrılırlar. "Aslında divân edebiyatında tasavvuf, iki farklı özellik taşıyan şairler elinde değişik hususiyetler gösterir. Hallâc-ı Mansur, Nesîmî ve İbrahim Hakki gibi tasavvufî hayatı bizzat yaşayan şairler birinci grubu temsil ederler. Bunlar aynı zamanda şeyh veya mürşittirler. Bir başka ifadeyle, önce mutasavvıf oluşları, sonra şairlikleri gelir. İkinci gruba giren şairler, tasavvufun zengin terim, mecaz ve alegori dünyasından yararlanmaktadır" (İsen, 1997, s. 209-210).

Tasavvuf diğer konulara nazaran ilhama da son derece uygun gelen bir konudur. Şairler şiirleri de ilham yoluyla yazdıklarından, tasavvufî konular ilhamı da arttırmaktadır. İkinci gruptaki şairlerin asıl amacı daha güzel şiir yazmaktır. Sanatı birinci planda tutan bu şairler tasavvufun zengin terimlerinden, geniş alegori dünyasından ve tasavvufî mecazlardan yararlanarak kapalı bir anlatımla şiirler yazmışlardır.

Kara Fazlî'nin tasavvufa ilgisi düşünüldüğünde; ikinci grupta tasavvufun zengin terim, mecaz ve alegori dünyasından yararlanan şairler arasında yer aldığı görülmektedir. Kara Fazlî yaşantısı itibarıyla tasavvufu bizzat yaşayan bir şair değilse de samimi bir Müslüman olarak Cenâb-ı Allah'ı öven tevhidler ve Hz. Peygamber'e saygı ve hürmetlerini dile getiren na'lar yazmıştır. Diğer peygamberlerin mucizelerine de atıflarda bulunmuştur.

Kara Fazlî'nin eserleri incelendiğinde Divan'ında tasavvufî şiirler olduğu beyan edilmektedir: "2 kasidenin, 1 tercî'-bendin, 1 mütekerrir mütessanın, 1 müzdevic müseddesin, 1 mütekerrir müseddesin" (Yazar, 2017, s. 539, 543-44).

Divan'ın dışında Kara Fazlî'nin *Gül ü Bülbül Mesnevisi*, *Keşfü'l-Ârifîn Mesnevisi* ve yaklaşık 1000 civarında olduğu beyan edilen Rubâiler'i de tasavvufî özelliktedir. Bu kadar tasavvufî eseri olan Kara Fazlî mutasavvıf bir şair olarak anılmasa da şiirlerinde gül, bülbül, aşk, fenâ, uzlet, kanâ'at, tevekkül, pîr, mürşid-i kâmil gibi tasavvufî istilahlara yer vermektedir. Bu çalışmada *Kara Fazlî Divanı*'ndaki başlıca tasavvufî istilahlar çıkarılarak açıklanmıştır.

1. Kara Fazlî'nin Hayatı

Asıl adı Mehmet Ali olan Kara Fazlî İstanbul'da doğmuştur. Teninin esmer oluşu sebebiyle Kara Fazlî lakabıyla anılmış, babasının bir saraç olması sebebiyle de "Saraç-zâde" lakabıyla da anılmıştır.

Sadece şark edebiyatının değil bütün dünya edebiyatlarının da meşhur bir mesnevisi olan *Gül ü Bülbül Mesnevisi* ile tanınan 16.Yüzyıl şairi Kara Fazlî, Kanunî Sultan Süleyman dönemi (1520-1566) Klasik Türk edebiyatı şairlerindedir. Ömrünü Kanunî'nin

 Őehzadesine (Mehmet, Mustafa ve Selim'e) divan ktipliği yaparak geçiren Kara Fazlı, tam "reis'l-kttb"lığa yükseldiği Őehzde Selim'in Kütahya Valiliği sırasında vefat etmiştir.

2. Tarikata Girişi

Fazlı'nın manev dünyasının mihmandarı Halveti Őeyhi Zarıfi Hasan Efendi'dir. İçerisindeki manev boŐluđu doldurma arayıŐındayken Halveti Őeyhi Zarıfi Hasan Efendi'ye intisap ederek Halveti tarikatının Gülşeniyye koluna girer. Şairlik yeteneğinin geliŐmesinde, Őiirlerindeki sanatsal zenginliğin pekiŐmesinde, deyim ve atasözlerinin kullanımında Zat ve skpl Riyzi'yi örnek olarak onların izinden giderken; tasavvufi duygular ve düŐüncesinde ise skpl Riyzi ve Şeyh Zarıfi Hasan Efendi'den etkilenmiŐtir.

Tarikata girmesi onun mizacında kalıcı deđiŐiklikler meydana getirmiŐ; daha çok içine kapanık, hassas bir dervif edasındadır. Tarikata girdikten sonra eserlerinde de tasavvufi etkiler görülmeye baŐlamıŐtır. "İe dönük ve hassas bir kiŐiliđe sahip olan Fazlı, aynı zamanda hocası olan Riyzi'nin de etkisiyle tasavvufa meylettiğinden dervif mizalıdır. Şiirlerinde tasavvufi izler görülür" (Aydın, 2021, s. 3).

3. Eserleri

Çalışmamızın bu kısmında verilen bilgilerin çoğu Mustafa zkat'ın *Kara Fazlı'nın Hayatı, Eserleri, Edeb Kişiliği ve Dvn (İnceleme-Tenkitli Metin)* adlı Yüksek Lisans Tezi'nden özetlenmiŐtir. zkat tezinde, Kara Fazlı'nın eserlerini; manzum eserler, Fazlı'ya atfedilen manzum eserler, mnŐeat, nazım ve mensur karışık eserler olarak incelemiŐtir.

3.1. Manzum Eserleri

3.1.1. Dvn

Kara Fazlı Dvanı ile ilgili tezkirelerde mürettep bir divanın varlığından haber verilse de bugüne kadar elimize böyle bir divan geçmemiŐtir. Şiir mecmuaları taranarak Kara Fazlı'nın Şiirleri bir araya getirilmeye çalışılmıştır. "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki bir mecmua (Hazine 1055) içerisinde yer alan (v.216b-250) *Fazlı Divanı'nın* h.1149 (m.1736) yılında istinsah edildiği oldukça eksik bir nüshası baŐta olmak üzere o döneme ait Şiir mecmuaları taranmak suretiyle Fazlı'nın Şiirleri bir araya getirilmeye ve yaklaşık 3000 beyitlik yeni bir divan oluŐturulmaya çalışılmıştır" (zkat, 2005, s. 60).

3.1.2. Rub'iyyt

Kara Fazlı'nın yaklaşık 1000 civarında rubaisinin olduğu ve be rubailerin müstakil bir eser olduğu yönünde kaynaklarda bilgiler yer alsa da böyle bir eser henüz elimizde yer almamaktadır.

"Tezkireler içerisinde Fazlı'nın rbileri ile ilgili bilgi, yalnızca Őık elebi, Ahdi ve Gelibolulu li'de yer almaktadır. Fakat rubailerinin toplanıldığı bir eser elimizde mevcut değildir." (zkat, 2005, s. 22).

Bu rbilerin tasavvufi özellikler gösterdiği Nihad Sami Banarlı tarafından Şu Şekilde ifade edilmiştir: "Nesri de nazmı kadar kuvvetli olan Fazlı, asrının en velud muharrirlerinden biridir. Tasavvuf duygularıyla söylediği rbilerin sayısı 1000 civarındadır." (1997, s. 597).

3.1.3. Hümây ü Hümâyûn

“Latîfî'nin ‘Hüsrev ü Şîrîn tarzında Hümây u Hümâyûn adlı beş bin beyt bir kitâb nazm itmîşdür’ (Latîfî, s. 434) dediği bu mesnevisi, Fazlî'nin ilk mesnevisi olup 5000 beyitten terkip edildiği belirtilmektedir. Hâcû-yi Kirmanî'nin aynı adı taşıyan eserine benzetilerek meydana getirildiği iddia edilmektedir.” (Özkat, 2005, s. 23).

Hümây ü Hümâyûn mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün vezninde yazılmıştır. İran şairi Kemâlû‘d-dîn Hvâcû-yı Kirmânî'nin aynı adlı eserinden ilham alınarak yazıldığı beyan edilmektedir. Latîfî'nin Tezkiretü‘ş-Şu‘arâ’sında bu mesnevinin 10 beytini vermektedir. Fakat bugüne kadar yapılan araştırmalarda eserin herhangi bir nüshasına rastlanılmamıştır.

3.1.4. Lücetü‘l-Esrâr

“Tezkireler içerisinde, Fazlî'nin *Lücetü‘l-Esrâr* adlı eseri ile ilgili olarak Gelibolulu Âlî, Âşık Çelebi, Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Riyâzî tezkirelerinde bilgi verilmektedir. Âşık Çelebi tarafından, “özenle ve temiz bir üslupla yazılmış” eser olarak tanıtılan *Lücetü‘l-Esrâr*’ın muhtevası hakkında bir bilgimiz yoktur.” (Özkat, 2005, s. 24). Matla‘ü‘l-envâr’a nazire olarak yazılmış bir mesnevi olduğu iddia edilmektedir.

3.1.5. Gül ü Bülbül

Kara Fazlî'nin divanının dışında asıl ününü kazanmasını sağlayan *Gül ü Bülbül Mesnevisi* alegorik bir eser olmasının yanında tasavvufî özellikler de gösterir. Eser, Şehzâde Mustafa'ya ithaf edilmiştir. Süslü sanatlı alegorik bir anlatıma sahip olan eser lirik-romantik bir duyusla ve sağlam bir dille oluşturulmuştur. “Fazlî'nin *Gül ü Bülbül Mesnevisi* Anadolu sahasında yazılan Gül ve Bülbül mesnevileri arasında en tanınmış olanıdır. Tasavvufî ve alegorik bir karaktere sahip olan Mesnevî Hafif Bahri'nin “Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmış olup, 2444 beyitten ibarettir” (Zavotçu, 1997, s. 57).

Kendi devrinde haklı bir ün kazanmış olan Kara Fazlî'nin *Gül ü Bülbül Mesnevisi* dünyevî aşk ile ilahi aşkı mükemmel bir şekilde yoğurmuş başarılı bir mesnevidir. “Fazlî'nin samimi bir Allah aşkı ile sevgilide tecellî eden bir İlahî güzellik anlayışıyla ve türlü tasavvufî duygu ve düşünceleri ile birleştirerek yer yer çok sade bir lisanla yazdığı bu mesnevî, bilhassa kendi devrinde haklı bir takdir kazanmıştır” (Banarlı, 1997, s. 598).

3.1.6. Fazlî'ya Atfedilen Manzum Eserler

3.1.6.1. Leylâ vü Mecnûn

Tezkirelerde Kara Fazlî'ya ait olduğu belirtilen *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi yoktur. Yapılan bazı araştırmalarda Fazlî'nin mesnevileri arasında bir de *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinin olabileceği yönünde beyanlar vardır. Ayrıca bazı kaynaklarda Fazlî hamse sahibi bir şair olarak gösterilmekte ve hamseyi oluşturan mesnevilerden birinin de *Leylâ vü Mecnûn* olduğunu zikredilmektedir. Bütün bu bilgiler henüz bir tahminden ileriye gidememiştir.

3.1.6.2. Keşfü‘l-Ârifîn

“Mevlânâ Müzesi Kitaplığı'nda 1688 numarada kayıtlı bir mecmuada, *Keşfü‘l-Ârifîn* adlı, 621 beyitlik bir mesnevi yer almaktadır. Farsça olarak kaleme alınmış bu eser, “etvâr-ı seb‘a (nefsin yedi derecesine göre değişen haller), mürşid...” konularını ele alan tasavvufî bir mesnevidir” (Özkat, 2005, s. 31). Bu mesnevînin kime ait olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte Kara Fazlî'ya ait olabileceği de ihtimaller arasındadır.

3.2. Mensur Eserleri (Mne'at)

Neredeyse hayatı boyunca divan katipliği yapan Şair devrinin resm ve özel inasının çok sayıda örneklerini vermiştir. Őairliđi kadar olmasa da nasirliği ile de yaşadığı devirde da ön plana çıkmıştır.

“Őehzde Mustafa'nın 6 Ekim 1553 tarihinde öldürülmesinden sonra -tahtın iki varisi- Őehzde Byezid ile Selim arasındaki taht kavgası sırasında divan katibi olarak Őehzde Selim'in yanında bulunan Fazlı, Őehzde Selim tarafından Kann'ye gönderilen ve Konya'da yapılan savaşın anlatıldığı Ceng-nme'si ve Gelibolulu li'nin, Künhü'l-Ahbr'da bildirdiğine göre, Őehzde Byezid'in İran Őh Tahmasb'a sığınması üzerine gönderilen mektubu mensur tarzda yazdığı eserleridir” (zkat, 2005, s. 33). Bu mektuplar Mevlna Müzesi Kütüphanesi 1511 numarada kayıtlı bir mecmua içerisinde yer almaktadır.

3.3. Manzum - Mensur Eserleri

3.3.1. Nahlistn

“Fazlı'nın Şeyh Sdi-i Őirzi (l. 691/m.1291)'nin Glistn adlı eseri tarzında, Türkçe manzum-mensur karışık olarak yazdığı bu eseri ile ilgili olarak Gelibolulu li, ık elebi, Kınalı-zde Hasan elebi ve Riyzi tezkirelerinde bilgi verilmektedir etmektedir” (zkat, 2005, s. 34). Eserin tercüme değil te'lif eser olduğuna dair kaynaklarda bilgiler yer alsada eserin Şu ana kadar yapılan araştırmalarda hiçbir nüshasının bulunamaması bu bilgileri teyit edememektedir.

3.3.2. Tehniyet-nme

“Tek rneğine Süleymaniye Kütüphanesi Air Efendi No:314/III (v. 85b-92b)'da rastladığımız ve “Tehniyet-nme-i Hazret-i Ahmed elebi bin Mehmed P Defterdr-ı Timrh-y Rmili Őud” başlığını taşıyan bu tehniyet-nme hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi yer almamaktadır.” (zkat, 2005, s. 34).

Ahmet elebi'nin 1547 yılında Rumeli tımarlarına ba defterdar tayin edilmesini kutlamak maksadıyla yazılmıştır. Manzum ve nesir karışık olarak yazılan eserde Arapça, Farsça ve Türkçe nazım ve nesir yer almaktadır. Eserde anlatım ayet ve hadislerle desteklenmiştir. Eserde  Türkçe manzume, bir kaside, bir gazel, 34 beyit ve bir kıt'a yer almaktadır.

3.3.3. Du-nme

“Tek rneğine Süleymaniye Kütüphanesi Air Efendi No: 314/V (99b-102b)'de rastladığımız, “Du'-nme-i Hazret-i Őh-zde Cvn-baht Tle beğh” başlığını taşıyan bu du-nme hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Manisa Valisi Őehzde Mehmet'in [h.927 (m.1520/21) – h.7/8 Őa'bn 950 (5/6 Ekim 1543)] geç yaşta, hastalanarak ölümü üzerine manzum-mensur karışık olarak yazılmış olan bu du-nme de tehniyet-nme gibi, ayet ve hadislerle desteklenmiş Arapça, Farsça ve Türkçe nazım ve nesir örneklerinden meydana gelmektedir. Eser, Türkçe bir gazel, Farsça bir rubainin yanında çoğunluğu Farsça kıt'a ve beyitlerle bezenmitir” (zkat, 2005, s. 35).

4. Divandaki Tasavvufi Istılahları

Tasavvuf kelimesinin menşei ile ilgili kaynaklarda birçok yorumla karılaılmaktadır. Bu kavramın meneinin sf/yn kelimesinden (ki yn elbise giyenlere tesevvefe denildiği iddia edilmektedir) türetildiği, saf ve vef kelimelerinin birleşimiyle meydana gelen kelimedenden türetildiği, Hakk'a boyun eğenlerin uzattıkları sfet'l-kaf

(ense saçı) terki bindeki sūfeden türetildiği, kendisini Kâbe'ye hizmet etmeye adayan Sūfe kabilenin adından türetildiği gibi yorumlar ileri sürülmektedir (Kuşeyri, 2013, s. 452).

Tasavvuf kelimesinin bu kadar farklı tanımları yapılırsa da kavramların anlamlarına bakıldığında neredeyse bütün tanımlarda farklılıkların ayrıntılarda kaldığı ama temelde aynı noktalarda birleştiği görülmektedir. Özetle tasavvuf; kendi isteklerini bırakıp Hakk'ın takdirine boyun eğmek demektir. Kişinin her hususta Allah'ın rızasını gözetmesi ve Hakkın tecellisine ulaşmada ilahi hakikatlerden haberdar olmasıdır.

“Tasavvuf, Hakk'ın rızasını kazanmak ve ebedi saadete ulaşmak için nefisleri terbiye ve tezkiye ederek, zâhir ve bâtını tenvîre, ahlakı hamide ile muttasıf olmaya götüren bir gönül terbiyesidir. Kaynağını Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerden alan şer'i bir ilim dalıdır. İslâm'ın ruhu ve özü, ibadette ihsan makamı, gönül uyanıklığı ve hâl ilmidir. Hz. Peygamber'in hayatını yaşama ve onun ahlakıyla ahlaklanma çabasıdır.” (Çanakçı, 2018, 55).

Her bilim dalının kendine özgü kullanmış olduğu bir ıstılahı olduğu gibi tasavvuf ilminde de mutasavvıflar kendi aralarında özel bir dil geliştirmek suretiyle tasavvuf terminolojisini oluşturmuşlardır. Böylelikle tasavvufî eserlerde farklı bir anlatım tarzı ortaya çıkmaktadır. Tasavvufî ıstılahlar kullanılarak alanında ehil olanlara manayı tam olarak açıklama ve kavrama kolaylığı sağlanırken; ehil olmayan kişilerden de manayı gizleme imkânı verilmektedir. Bu sembolik anlatım ve imalı üslubun kullanılmasında sūfilerin dönemin ehil olmayan siyasi iktidarlardan kendilerini koruma içgüdüleri de yatmaktadır.

Kapalı anlatım ve zengin çağrışımları içinde barındıran bu tasavvufî ıstılahlar divan şairleri ve yazarları tarafından şiirlerinde ve nesirlerinde sıklıkla kullanılmıştır. XVI. yüzyıl şairi Kara Fâzlı'nın *Divan*'ında da bu geleneğe uyularak birçok tasavvufî kavrama yer verilmiştir.

Abdal

“Karşılık, halef, şerefli, cömert, ivaz gibi manalara gelmektedir. Tasavvufî manada ise Allah'ın veli kulları arasında, insanların işlerinde tasarruf için manevi müsaade verdiği kişilerdir.” (Cebecioğlu, 2014, s. 3).

Kara Fazlî abdal kelimesini Allah'ın velî kulları arasından seçtiği manevi tasarruf bahşettiği, müsaade verilmiş kişiler manasında kullanmaktadır.

*Terk idüp başdan külâhu hırka[ı] hark eyledi
Baş açuk abdâl olup dehrüñ teberrâsındayuz (K.8/4)*

Baştan külâhu çıkarıp sırtındaki hırkayı yırttı. Dünyevi bütün güzelliklerden (makam, mal, mülk) vazgeçtik. Başı açık (bir lokma bir hırka) gezgin bir derviş olup dünyadan yüz çevirdik.

Âbid

Allah'ın emirlerine titizlikle uyan, takva ehli, ibadete düşkün kimse demektir. Kur'an-ı Kerim'de “ibadet eden, tevbe eden, tapınan” (Tahrîm, 66/5) manasını ifade etmektedir.

Kara Fazlî âbid terimini Allah'a ibadet eden, kulluk eden, hizmet eden, itaat eden manalarında kullanmaktadır.

*Tevceühüm sañadur mâ-sivâya lâ dimişem
Olur mı mü'min olan 'âlem içre âbid-i Lât (K.23/27)*

Ey Sevgili (Ey Allah'ım); sevgim, hoşnutluğum sadece sanadır. Mâsivâya (Allah'tan gayrı her şeye) hayır demişim. Bir Müslüman için bu dünyada Lat putuna tapmak kesinlikle kabul edilemez.

Ârif

Kelime anlamı olarak ârif, sezen, anlayan demektir. Tasavvufî anlamda ise; Allah'ın kendi zatını, sıfatlarını, isimlerini ve fiillerini seyrettirdiği kişidir. İlim ve irfana ilham ve hal yolu ile ulaştığı için Allah'ı gerçek manada bilen kişidir. Allah'ın tecellilerinin farkındadır ve O'nun lütfunu da kahrını da hoş gören kimsedir (Cebecioğlu, 2014, s. 32).

Ârifin gönlü her zaman Allah'ın lütfu, keremi, iyiliği, kerameti ve rahmeti ile meşgul olur.

Kara Fazlî Divanı'nda ise ârif mefhumu dünyaya meyletmeyen, Cemal-i İlahî'ye sevdalı, anlayışlı, bânîni ilimlere hâkim bir kişi manasında kullanılmaktadır.

*Çekme dünyâ gamını 'ârif iseñ iy Fazlî
Mey-i yâkût ile var cânı ferah-nâk ideğör (G.61/7)*

Ey Fazlı, ârifsen (Allah'ın lütfunu da kahrını da hoş gören kimse isen) dünyanın kederini üzüntüsünü çekme. Önemli olan ilahi aşka (Cemal-i İlahî'ye) kavuşmaktır. Sen gönlünü ferah tut.

*İcmâl içinde şüfî tafşîli ol müşâhid
Eşcârı 'ârif-iseñ zımnında gör nevâtuñ (G.116/3)*

Ey Sûfi, kısacık kelimelerdeki derin manaları hemen gör, anla. Ârif isen sözcüklerin içindeki asıl söylenmek istenenleri, gizli maksatları, kastedilen ince manaları gör, anla.

*Tekyelenme cennete zâhid ki bunda 'ârifüñ
Güşe-i mey-hâne gibi bir serâsı yokdegül (G.121/5)*

Bel bağlama cennete (gireceğim diye) ey zahid. Dünyada âriflerin, Allah dostlarının gönlüne giremezsen cennete gireceğim diye boşuna ümitlenme. Cennet de arifin gönlü gibi bir yer.

*Bi-huzûr olma cihânda elem-i 'ârifeden
Rûhsın rûha çü râhat yaraşur sultânım (KtN.3/2)*

Âriflerin kederinden dolayı dünyada huzursuz olma. Canımıza cansın, nefessin ki size de rahat ve huzur yaraşır Ey Sevgili (Mürşit)

*'Ârif ol sen 'ayş qıl qoma bugünüñ yarına
Zâhidüñ geçsün qo 'ömri va 'de-i ferdâyile (Javanshir, 2021, s. 208).*

Allah'ı hakkıyla tanıyabilmek için ilim ve irfan sahibi olabilmek için bugünün işini yarına bırakma. İbadetini, taatını, zikrini zamanında yap. Bırak zahidi yarın yaparım, öbür gün yaparım diyerek gelecek için vaatlerde bulunsun.

İlim ve irfana ilham ve hal yolu ile ulaştığı için Allah'ı gerçek manada bilen kişidir.

Cemâl

Güzel, güzellik, iç ve dış güzelliği anlamlarına gelir. Allah "Cemâl-i Mutlak"tır. Ebedî olan güzel Allah(cc)'tır. Böyle bir güzelliğin sahibi olan Allah kendi sıfatını yarattıkları üzerinde görmeyi murat ederek insanı yaratmıştır. İnsanların güzel olması bu sebebe bağlıdır. Cemâl sıfatı Allah'ın lütfu, merhamet ve güzellik tecellisidir. "Cemâl, 'Hakk'ın rahmet tecellisi', Celâl de 'kahr tecellisi'dir" (Bilgin, 2000, s. LVI).

Kara Fazlî bu mefhumu Allah'ın lütfedici sıfatlarının bütünü ve bu sıfatlarının bir gereği olarak güzellik ve rahmet tecellisi manasında kullanmaktadır.

*Hürşîd-i tâb-dâr sipîhr-i kehhâlsin
İdüp kâsem cemâlûñe Hâk didi "Ve'd-đuhâ" (K.3/3)*

Gökyüzüne sürme çeken parlak güneşin ya Rasûlullah. Allah(cc), senin yüzünün güzelliğine yemin edip "Kuşluk vaktine and olsun" dedi.

*Cemâlûñ nûri rûşendür güneşden
Ne lâzımdur berâhîñ ü delâ'il (G.124/4)*

(Ey sevgili, Ya Rasûlullah) yüzünün güzelliğinin nuru güneşten daha aydınlıktır. Bunun için tanığa ve delile ihtiyaç yoktur.

*Olupdur Ka'be hâk-ı âsitânuñ
Cemâlûñ kıble-i ehl-i kabâ'il (G.124/6)*

Sevgilinin eşiğinin toprağı âşık için Kâbe gibi kutsaldır. Sevgili senin cemalinin güzelliğini gören bütün insanlar Kabe'ye döner gibi sana dönerler.

*İy cemâlûñ tâbişinden nûr-ı cennet muktebes
V'ey celâlûñ süzişinden nâr-ı düzah bir kabes (K.1/1)*

Ey Allah'ım cennetin nuru senin cemalinin güzelliğinin parlaklığından bir parçadır. (alıntıdır)

Ve ey Allah'ım, aşkının sebep olduğu büyük acı ise cehennem ateşinden bir kordur.

Divane

İslam tasavvufuna göre bir şeyhe bağlı olmadığı halde bir mürid Allah'ın zâtı tecellisine maruz kalırsa, o tecellinin yüküne tahammül edemeyen kişilerde meydana gelen meczupluk hâline divanelik adı verilir. Bu haldeki müride de 'Divane' denir.

Kara Fazlî, divane terimini müritlerin manevi coşku ile cezbe halinde meydana gelmiş kısa süreli meczupluk hali manasında kullanmaktadır.

*'Aceb mi bülbülûñ olsa görenler gülşen-i hüsnüñ
Bahâr oldukça artar iy perî dîvâne vü şeydâ (G.12/2)*

Güzelliğinin gül bahçesini (Cemal-i ilahiye) görenler senin aşığın, senin bir müptelan olsa buna şaşılmaz. Ey sevgili, senin cemalini görenler arttıkça bunun manevi sarhoşluğu ile kendinden geçenlerin sayısı da artar.

*İy Fazlî cemâlin o perîñüñ gören âdem
Dîvâne olur bencileyin hûn-ı temâşâ (G.35/5)*

O sevgilinin (Allah'ın cemalini) güzel yüzünü gören âdemoğlu benim gibi cemalini zevkle, hayranlıkla seyrederken senin için kendinden geçip deli divane olur.

*Ta'n idersin 'ışk ile dîvâne olan 'aşıkâ
Zâhidâ sen ahmağı bildüm hamâkat söyledür (G.75/2)*

Aşk (acısı) ile meczup olmuş, aklını yitirmiş aşığı niçin ayıplıyorsun ey zahid? Sen ahmağı (budalay-akılsız) bilir misin? Ahmaklık bunu böyle söyletir.

*Halk-ı 'âlem hep senüñ dîvâneñ olmuş serverâ
Leyli'nüñ Mecnûn'ı Şîrîñ'üñ Ferhâd'ıvar (G.90/4)*

Bütün herkes senin akından deli divane olmuş ey sevgili (Ey Allah'ım)! Leyla'nın Mecnun'u, irin'in Ferhad'ı var. Ey Rabb'im bizim sevgilimiz de sensin.

Fenâ

Tasavvufî olarak kulun bütün nefsanî arzularından sıyrılıp Allah karşısında kendini önemsiz, değersiz, yok bilmesidir. "Fani olmak, yok olmak, kaybolmak manalarına gelir. Kulun kendisini dünyalık zevk ve heveslerden arındırmasıdır. "Bekâ"nın zıddıdır. Bu terim içerisinde değerlendirilebilecek olan fenafillah ise kulun kendisini Allah'ın zatında, sıfatlarında kaybetmesi ve kendisini bu yolda yok etmesidir" (Karasu, 2018, s. 311).

Kara Fazlî fani mefhumunu tasavvufî manada dünyevî ve nefsanî arzularından kendisini arındırarak Allah'ın mutlak varlığı karşısında kendini yok saymak manasında kullanmaktadır.

*Aladık rāh-ı bekāya n fenādur bedreka
Cismi fānī'itdk ammā rhun ibkāsındayuz (K.8/24)*

Ebedi yolculuk için rehberimizin Allah olduğunu, kulun benliğinin Allah'ın varlığında yok olması gerektiğini anladık. Bunun için bedenimizden vazgeçtik, onu yok ettik. Ama ruhumuzu ebedî kıldık. Fenafillaha ulatık.

Feyz

Tasavvufî manada Allah tarafından kula lütfedilen ve ilham yoluyla kalbe gelen Őeydir. Arapça, tamayı ifade eder. İlāhî tecelli, bu kelime ile anlatılır.

Kara Fazlî bu feyz mefhumunu ilahi bir tecelli olarak zuhur eden bir ilham olarak mana vermektedir.

*Hızr gibi zinde-dil her Őah pr-zevk  srr
Var ise feyz oldu halka eme-i hayvān-ı feth (K.10/3)*

Hızır (a.s.) gibi gnl (kalp gözü) açık, her Őeyin farkında olan kişiler mutluluk hazzı ve neŐe doludur. Fethin lmszlk suyunun varlığı halka ilahi bir tecelli, dolup taşan bir mit/ilham oldu.

Himmet

"Arapça, azim, enerji, istek, arzu, meyl, Şevk gibi anlamları olan bir kelime. Bir olgunluk hali veya kulun bir Őeyi elde etmek üzere kalbinin bütün gücüyle Hakk'a yönelmesidir. (Cebecioğlu, 2014, s. 159).

Kulun kemāle erme durumudur. Mridin mnacatta letā'if-i aara ile Hakk'a yönelmesini ifade eder. Kulun kalbinin sadece Hakk'ı talep ederek O'na bağlanmasıdır. Kulun bu Şekilde ilticasına Allah'ın icabet etmesi, Allah'ın kuluna ilahi bir yardımınıdır.

Himmet mefhumu Allah'ın kullarının samimi dualarına icabetiyle de dışında Allah dostları veliler, evliyalar, mrid ve mrid-i kāmiller Allah'ın onlara vermiş olduğu manevî gle müridlerine himmet ederler.

Kara Fazlî himmet kelimesini Allah'ın kullarının duasına icabetle ilahi yardımını manasında kullanmaktadır.

*Bend olup gafllet ile bende-i nefis olma Őakın
Himmet it k'olasın āzāde olup bend-i ksil (K.7/2)*

Farkında olmadan bilinçsizce nefsanî arzularına bağlanıp, nefsinin kölesi olma Őakın. Allah'ım yardım etsin ki dergāhta bir araya gelip kurtuluşa eresiniz.

*Tevbesin himmete vir rāh-ı talebde meydān
Hem- 'inān ola 'ināyet ala şāyed menzil (K.7/30)*

(Allah'ım) Günah ve kabahatlerinden pişmanlık duyup senin affını ve merhametini istediğinde duasına icabet edip ondan ilahi yardımını esirgeme. Umulur ki önce tövbe ve himmet bir arada olur. Öyle olursa belki bu iyilik ve lütuf (ilahi yardım) amacına ulaşır.

*Ādem iden beni kūyuñ itinüñ himmetidir
Bu meşeldür olur iy şāh er erden peydā (G.30/4)*

Beni mürşidimden uzaklaştıran kişilerin (rakiplerin)bana yardım etmesi beni zelil kılar, yok eder. Bu bir atasözüdür yiğit yiğidin soyundan (sulbundan) gelir.

*Kan ile yazmağa himmet nāmesini eyledüm
Kirpiğümden hāme idüp çeşm-i hūnünüm devāt (G.45/3)*

(Allah'ım) Senden lütuf, kerem ve yardım istediğim namemi; kirpiğimi kalem, gözümün kanlı yaşlarını mürekkep, gözümü de hokka yaptım ve kanım ile yazdım.

*Ma 'müre-i hadāyir-i kudse 'azīmet it
İy Fazlî pāy-ı himmeti besī harāba baş (G.104/7)*

Ey Fazlî mürşidin sana yeteri kadar yol gösterdi, sana rehberlik etti. Biraz da sen gayret et. Dikkat et, manevi vazifelerini, ibadetini yap. Bu şekilde cennete (mamura kutsal yeşil bahçeye) git.

'İşk- 'Aşk

Bir kimse veya bir şeye karşı duyulan çok kuvvetli sevgi ve bağlılık, aşırı muhabbetir. Sevginin son mertebesidir. Sevginin insanı tam olarak hükmü altına almasıdır. Hakk'ın zuhûruna sebep olan ilk sıfat, varlığın aslı ve yaratılış sebebidir. Çünkü Cenâb-ı Hak bir kudsî hadiste, "Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi arzu ettim, âlemi yarattım" buyurmaktadır. İlâhî aşkın kaynağı da tam olarak budur. Hakiki aşk Allah aşkıdır. Mutasavvıflara göre aşk, Hak yoluna giren kimseyi Allah'a eriştiren en kısa yoldur. Bu aşkın karşılıklı olması aşkın en coşkun halidir. "Yaratıcının yarattıklarına, yaratılmış olanların da yaratıcılarına duydukları sevgidir" (Eren, 2017, s. 9). Kulun Allah'ı sevebilmesi için Allah'ın kulunu sevmesi şarttır.

*Tutuşup 'ışk ile oldum eşk-i bi-pāyāna ğark
Kim görüpdür baħr-ı bi-pāyān içinde yana ğark (G.112/1)*

Aşk (Allah'a, Cemal-i ilahiye kavuşma) ateşlele tutuşunca sonsuz tükenmez bir gözyaşına gark oldum. Gözlerim dinmeyen gözyaşıyla doldu. Sonsuz bir aşk denizine dalmış olduğumu gördüm.

İnayet

Kelime anlamı sözlükte "isteme, amaçlama, ilgilenme, önem verme" gibi manalara gelmektedir. Allah'ın kuluna iyilik ve lütufta bulunması, yardım etmesi ve onu korumasıdır. "Arapça, lütuf demektir. Cenab-ı Hakk'ın kulunu yardım ederek koruması" (Cebecioglu, 2014, s. 176).

Kara Fazlî, inayet mefhumunu Allah'ın kullarına şefkat, merhamet, iyilik ve yardımda bulunması ve onu koruması anlamında kullanmaktadır.

*Hak 'ināyet ide bir daħı sakīm olmayasın
Hāzet-i Hakk'a 'ināyet yaraşur sulīānum (KtN.3/8)*

Allah İnsanı Rabbinden uzaklaştırıp, dünyaya bağlayan mäsivâ hastalığına düşmekten korusun. Allah iyilik ve lütuf ihsan etsin. Ey mürşidim; Hazreti Allah'a yakışan biz kullarına şefkat ve merhamet etmesi, iyilik ve lütufta bulmasıdır.

*Her mücrime kim sen idesin ltf u 'ināyet
Cismine haram ola anuñ nār-ı cehennem (K.4/4)*

Her günahkâra sen şefaatt et (Ya Raslullah) Senin şefaatt ettiğin ümmetinin bedenine cehennem ateşii haram olsun. (onu yakmasın)

*Hudā virmiş saña ltf u 'ināyet hem 'atā v cd
Şahāvet milkinñ sensin bugün iy şāh sulţānı (K.12/45)*

Allah sana yardım, ihsan ve mutluluk vermiş cömertlik ve bağış ihsan etmiş. Dünyadaki cömertlik mülkünün sultanı da bugün sensin ey sevgili (ey padişah)

*Yā İlāh sen 'ināyet kıl aña 'mr-i tavl
Devlet  ikbāl  iclāl ile olsun nām-ver (K.19/24)*

Allah'ım sen ona yardım et, iyilikte bulun, onu korusun. Ona uzun ömürler ver. Saadeti, kudreti, itibarı ve mertebesi ile ünlü biri olsun.

*Yoę-ise şānumda istihkāk eger ihsānuña
Hamd-lillāh msteħaksın himmete sen şān ile (KtN.5/2)*

Ben eğer iyiliğine, yardımına, ihsanına hakkımla layık değilsem de sen Allah'a hamdolsun sen ihlasınla, samimiyetinle, amelinle iyiliğe ve ltfa layıksın.

İrfan

Arapça, bilmek anlamına gelmektedir. Bu bilme eylemi sezgi, tecrübe ve manev yolla meydana gelen bir eylemdir. Bu yolla elde edilmiş bilgi irfandır. "Bilgi, tecrübeye ve çalışmaya dayanan bilgi. Tas. Sflerin rhan halleri yaşıyarak mānev ve ilāh hakkatleri tadararak iç tecrübe ile vasıtasız olarak elde ettikleri bilgi" (Kalyon, 2020, s. 58).

Kara Fazl irfan terimini sezgi, tecrübe ve manevi yolla elde edilen bilgi manasında kullanmaktadır.

*Hak şala gir sa 'ādetle irişe 'an-karb
Fazlıyā ol pādışāh-ı mülk-i 'irfānum gider (G.77/6)*

Ey Fazlı, o ilim ve anlayış mülkünün en yükseğinde olan mürşid, Allah'ın geri davetiyle (ecel geldiğinde) en kısa zamanda saadete erişsin.

Kanā'at

"Tutumlu, zengin ve tok gzll olma hali. Hırslı ve ağgzll olmamak. Gnl zengin olmak" (Kalyon, 2020, s. 88). Allah'ın verdiği nimetlere şükredip vermediklerine sabrederek hiçbir halde isyana düşmeden her duruma razı olmaktır. "Kanā'at, çalışıp çabalayarak, bütün cehdini sarf ettikten sonra eline geğene rāzı olmaktır" (İz, 1969, s. 105).

Kara Fazl kanaat terimini kendisine verilenle yetinme, tok gzll olup daha fazlasını istememe anlamında kullanmaktadır.

*Sādisen sālke elbetde kanā'at vācib
Ki bu yolda o durur zād u nevāl-i rāhil (K.7/22)*

Yedinci olarak tarikatta şeyhin yolundan giden müride mutlak bir kanaat gereklidir. Ki bu yolda (Seyr-i Sluk yolunda) huzurun gelmesi için müridin kendisinin elindeki ile yetinmesini bilmesi (kanaatkār olması) gerekir.

Keramet

“Azizlik, şeref, küp veya desti kapağı, itibar, kerim, cömertlik, gibi anlamları içeren Arapça bir kelimedir. Peygamberlerden ortaya çıkan olağanüstü olaylara mucize denirken, benzeri, durum veliler için söz konusu olunca, buna da keramet denir.” (Cebecioğlu, 2014, s. 201). Tasavvufî anlamda Allah'ın hudutsuz kudretinin bir tecellisi olarak velî kullarına verdiği olağanüstü güce keramet denir. “Bir ermişin, Allah'ın kendisine yakın kullarına lütfettiği olağanüstü şeyler yapma gücü ile ortaya koyduğu, akıl sınırlarını aşan tabiatüstü iş, harikulade hal.” (Kubbealtı).

Kara Fazlî, keramet kelimesini Allah'ın velî kullarının Allah'ın lütfuyla gösterdiği olağanüstü hal ve davranışlar manasında kullanmaktadır.

*Has dir nihāyeti saña iy şūfi ehl-i 'ışk
Pāyuñ kerāmetiyle gerek rüy-ı āba baş (G.104/5)*

Ey aşk ehli sūfî, ayağının kerametiyle suyun üzerinde yürü. Bu çileli meşakkatli tasavvuf yolunda sabredersen, sabrının mükâfatı olarak sana bu keramet su üzerinde yürüme verilir.

Mest

“Serhoş, Mest: Sırlıklam sarhoş. Tas. Sekrân, aşkın âşığın bütün varlığına hâkim olması” (Kalyon, 2020, s. 43). Allah'a ve peygamberine ve din büyüklerine aşırı sevgisi ve manevî aşkı sebebiyle akli başından gitmiş, sarhoş olmuş, bu aşkın âşığın bütün benliğini sarmasına mest denir.

Kara Fazlî mest terimini manevî aşkın galebe çalmasıyla kendinden geçmiş, sarhoş olmuş âşık anlamında kullanmaktadır.

*Çeşm-i ser-mestüñden olmuşdı gönül iy yār mest
Şevk-i cām-ı lâ'l-i nābuñ eyledi tekrār mest (G.43/1)*

Ey sevgili! Gönül sevgilinin baygın bakışlarından dolayı sarhoş olup kendinden geçti. Sevgilinin kırmızı dudağına kavuşma arzusu (Allah'ın cemaline kavuşma arzusu) onu tekrar sarhoş etti.

*Leblerüñ yādına 'ālem şöyle düşdi bādeye
Sākiyā çeşmüñ gibi her gūşede biñ var mest (G.43/2)*

(Ey Allah'ım) Cemal-i İlahî'ne kavuşmak ümidiyle bütün insanlar sana âşık oldu. Ey müşidim. Sen nasıl Cemal-i İlahî'ye kavuşma ümidiyle sarhoş olduysan aynı ümitle her köşede senin gibi bin tane sarhoş olmuş müridin var.

*Lā lüñe geh cām u geh mey virse dil olmaz 'aceb
Sākiyā eyler gālaç çünkim ide güftār mest (G.43/3)*

Gönül bazen dünyevî aşka, bazen de ilahi aşka tutulsa bu durum acayip karşılanmaz. Çünkü söz (iltifat) onun gönlünü sarhoş eder. Aşığın akli başından gidince hata da yapabilir, yanlış da yapabilir.

*Mestdür çeşmüñ 'aceb mi katlüme kaşd eylese
Kan ider cānā olıcağ merdüm-i 'ayyār mest (G.43/4)*

(Sevgilin) Gözlerinin o can alıcı bakışı beni öldürmeye kalkışsa buna şaşılmaz. Allah'ın Cemaline kavuşma ümidi âşığını sarhoş edip kendinden geçirir, öldürür ey gönül.

Fazlîñüñ yārān şorarsa hālin iy dil diyesin

Ge-i mey-hnede dmi yatur evkr mest (G.43/5)

Fazlı'nın arkadaşlarının, dostlarının halini sorarsan ey gönül; derghn bir köşesinde Cemal-i İlahiye ulaşmak için zikirle, sohbetle, ibadetle kendinden geçerek sarhoş olup yatarlar dersin

*arb-ı bs-ı l 'lnden sen iy ski mest oldu
Bitp kan-derlere sgar o evk ile sem eyler (G.80/2)*

Senin Cemal-i İlahi'ni görmek arzusuyla/ mrid-i kmili görerek kendinden geçip sarhoş oldu. İlahi aka kavuabilmek için dönerek evkle zikrederlerken kan ter içinde kalırlar.

*N-tvn olsa n'ola bmr-ı em her zemn
Mest olup yatur gnede iy meh-i tbn uyur (G.94/2)*

Gözler her zaman göremez. Gözlerin görememesine aılmaz. Çünkü parlak ay (ibadetine, taatna dikkat eden mürit/kul) gnete kaybolur. Mrit mridinde, kul da Rabbinde kaybolur. Mrit mridiyle, kul Rabbiyle btnleir.

*Mey-hne adrına geben Fazliya mdm
Eyler af-yı cm ile mest  harb rak (G.103/5)*

Ey Fazlı, meyhanenin bakesine geçerek daima gönül huzuru ile yoruluncaya kadar zikreder.

*Pr oldu mestlerden halvet ayak baılmaz
fi'bu bezme gelme kim h-yre yir yok (G.109/4)*

Ak sarholuğu ile kendinden geçmiş dervişlerin çokluğundan inzivaya çekilecek, sevgiliyle (Allah'la c.c. ile) ba baa kalacağımız, ayak basacak yer kalmadı. Ey sfi, bu meclise gelme ki bu mecliste akli başında olana yer yok.

*u del mest-i 'ikam kim katumda
Degl mmtz evhirden ev'il (G.125/7)*

Aktan (ak acısından) kendinden geçmiş, sarhoş olmuum ki en baından en sonuna kadar kimse benim katımda ayrıcalıklı değil.

*Mest  medh olalum cümle cihndan geelm
Bezmi-i 'i içre bugün cm-ı İlahi'ekelm (G.129/2)*

Ak meclisinde ak kadehinin arabını (İlahi akı/Cemali İlahi'ye kavuma arzusunun cokusuyla) içelim. Sarho olup kendimizden geçelim. Msivdan (Allah dışında her şeyden) vazgeçelim.

Meyhane

“İki içilen yer. Tas. Akın galebe alması, heyecanı ve cokusu. Kulun ak ve evkle Rabb'ine mnacet hali” (Kalyon, 2020, s. 28). Kulun ak ve evkle Rabbinemnacet yeridir. Kulun gönlünde Allah akının heyecanı ve cokusunun galebe gelmesidir.

Kara Fazlı meyhane kelimesini tasavvufi olarak ibadetgh ve sfinin gnl manalarında kullanmaktadır.

*Ski'yanumda tek olu olsun yata hemn
Mey-hne gesi baa zb yata durur (G.63/4)*

Derghn köşesi bana güzel bir sınaktır. Kulun büyük sınağı Allah akıyla dolu gnldr. Gönlümün her daim Allah akıyla yanması için yanımda ibadet edebileceğim bir mekn ve ibadet edebileceğim arkadaşlarım olsun.

*Ƙo Fazlî gūşe-i mey-hānelerde mu 'tekif olsun
Cināndan zāhidā biñ mertebe ol cā baña yeğdür (G.83/7)*

Bırakın Fazlî'yı namaz, niyaz ve ibadet için tekke köşesine çekilsin. Ey takva sahibi mürid o tekke köşesi bana bu cihandan bin kat daha güzel bir yerdir.

*Mey-hāne şadrına geçübün Fazliyā müdām
Eyler şafā-yı cām ile mest ü harāb rakş (G.103/5)*

Fazlî dergâhın başköşesine geçerek gönül huzuruyla manevi aşkın verdiği feyiz ve zevkle coşup kendinden geçmek suretiyle aşk sarhoşu olur.

*Mey-hāneden kovuldum mescidde hod yirüm yok
Dünyā yüzünde Fazlî ben hovār u zāre yir yok (G.109/7)*

Meyhaneden (tekkeden) kovuldum. Mescitte artık yerim kalmadı. Ey fazlî dünyada feryat ve figan etmeye, ağlayıp inlemeye yer yok.

*Ƙış erdi çık mey-hāneden gel oda karşı odada
Nüş idelüm gelsün şehā mey-hāneden mey-hāneye (G.135/2)*

Kış geldi. Meyhaneden çık. Gel ateşe karşı dergâhta sohbet edelim, ibadet edelim, kendimizden geçelim. Mürşidimiz gelsin dergâhtan dergâha geçelim. Dergâh dergâh gezelim.

*Bir yir var imiş ğamlu varan şād gelürmiş
Toğrusını di Fazlî [ki] mey-hāne degül mi (G.138/5)*

Bir yer varmış kederli varan oradan mutlu gelirmiş. Ey Fazlî, doğru söyle burası dergâh değil midir? Elbette burası dergâhtır.

Miskin

Kelime anlamı olarak "Arapça: Zelil, hor, zavallı kimse anlamına gelir. Varlık duygusunu terk ederek tam anlamıyla yok olan, kendisinde hiçbir varlık görmeyen kişidir." (Cebecioğlu, 2014, s. 237). Miskin kişi tasavvufta manevi yokluğun en ileri derecesinde kabul edilir.

Kara Fazlî miskin kelimesini sevgilinin karşısında kendi varlık duygusunda tamamen arınmış, manevi yokluğun ileri bir derecesi anlamında kullanmıştır.

*Başını kaç 'eyleseñ zülfl[üñ] gibi iy dil-rübā
Lā dimez miskin durur göñl[üm] benim kaç 'ā saña (G.41/1)*

Ey sevgili; senin aşkın için bu zavallı, düşkün, çaresiz aşğının saçını keser gibi başını kessen buna gönlüm asla hayır demez.

*Fitne destin uzadup zülfüñ çü mekre başlar
Nice miskiñ ayağa düşer kesilür başlar (G.66/1)*

(Rakip) Karışıklık çıkarıcı, bozgunculuk yapan elini uzatıp aşıkların sevgiliye kavuşmasını engellemek için hile yapmaya başlar. Yapılan bu hilelerin sonucu birçok çaresiz zavallı âşık, aciz kalıp hakir görülür ve bu zavallı âşıkların başları kesilir.

*Esir-i çāh-ı zekān olmuş idi mücrim dil
Hañuñ irişüp o miskiñi andan itdi halāş (G.102/4)*

Bu günahkâr gönül sevgilinin yüzünü göremeyip karanlık bir kuyuda esir olmuştur. Allah'ın tecellisi zuhur etti de bu zavallı, çaresiz aşığı karanlıktan çıkardı.

Hey ne müşkil ki 'âşık-ı miskiñ

Bilmeye dilberün mekânını (KtN.16/1)

Bu düşkün zavallı mürid, mrdidinin yerini yurdunu bilmez, onun yanına uğramaz oldu. Bu çok zor bir durumdur. Mrdidinin de ona bir meyli kalmadı.

Mrd-i Kâmil

Derin bir Őeriat bilgisine sahip, fena makamını geęmiŐ, ahlâk-ı hamide (vlen ahlak) sahibi, kendisi kemale ermiŐ, müridlerine yol gösteren mkemmil kişidir. Seyr-i slkunu tamamlayıp irşad görevinde bulunan mrdid artık manevi terbiye edicidir. Amacı müritlerine yol göstermek, onların kemâle ermesini sağlamaktır.

Kara Fazlı mrdid-i Kâmil tabirini hem mana âlemindeki sırları ortaya çıkaran hem de Fen ilimlerinin faziletleri gören, bir yol gösterici anlamında kullanmıştır. Hem fen ilimlerinde hem de manevi ilimlerde bir rehber bir kılavuz olarak görmüştür.

Kemâl-i keŐf ile bâıtında mrdid-i kâmil
Fnn-ı fazl ile zâhirde hod imâm-ı ‘azîm (K.34/15)

Mrdid-i kâmil, mana âlemindeki sırların ortaya çıkarılmasında kemale ermiŐ bir rehber, bir yol göstericidir. Fen ilimlerindeki fazileti ile de maddi ilimlerde bir rehber, bir yol göstericidir.

Pîr

“Farsça, ihtiyar, yaŐlı kimselere pîr denir. Tasavvuf liderine de pîr adı verilmiştir. Bu kelime stad, mütehasıs gibi anlamları da ihtiva eder. Eskiden tarikat kurucusu Őeyhlere de, pîr denirdi.” (Cebecioğlu, 2014, s. 271). Tasavvufi manada tarikat kurucusu, tarikat lideri, Şeyh anlamlarında kullanılmaktadır.

Kara Fazlı pîr kelimesini tasavvufi manada tarikat lideri, Şeyh, mrdid-i kâmil, stad anlamlarında kullanılmaktadır.

Evvelâ lâzım olan hazret-i pîre teslim
Olasın tâ ki anuñ feyzine nev ‘â kâbil (K.7/16)

İlk olarak bir mrdid-i kamile teslim olmak lazımdır. Onun türlü türlü feyzi, ilmi, irfanı ve marifeti sana nasip olsun.

RŐen eylerken anuñ dünyâyı rây-ı rŐeni
Mâh u hrŐidi sipîhr-i pîr bilsem kim neder (K.11/29)

Mrdid-i Kâmilin parlak fikirleri dünyayı aydınlatırken onu mrditlerin semasının ayı ve güneŐi olarak kabul etmiş olmama kimse bir Şey diyemez.

Pîr olsun ol cvân kim olmuŐam abdâl aña
Derdmi bilmege yiter na ‘l-i sînem dâl aña (G.37/1)

Bu genę bize mrdit olsun ki biz de ona mürid olalım. Onun bizim derdimizi anlaması için bizi (mürid olarak kabul etmesi için) sinemizdeki nal biçimindeki yara delil olarak ona yeter.

Tekye-i dehr içre düŐdüm ayağına cümleden
El çeküp ben eyledüm pîr-i muğanı ihtiyâr (G.64/3)

Dünya dergâhı içinde ayağına düŐtüm. Allah’tan başka her Şeyden uzaklaşıp Mrdid-i Kâmil’e bağlandım. Sevgiliye kavuŐmayı Őetim.

Ehl-i hâl olan eker meyhânelere erba ‘în
Pîr-i ‘iŐkuñ Őfiyâ bu vech ile irŐâdı var (G.90/3)

(Hal ehli) Derviş yaradılışlı sūfi tekkede nefisle mücadele için 40 gün yalnız kalarak zikir ve Allah'a tefekkür ile meşgul olmak üzere çileye girer. Manevî aşkın pîrleri müridlerine bu şekilde doğru yolu gösterirler.

*Çünkü tevfîk refîk ola hidâyet yâver
Bulasın cedd-ile bir pîr-i mükemmel kâmil (K.7/14)*

İrşad yolunda Allah'ın ihsanı yardımcın, yol arkadaşın olsun. Bu yolda asaletiyle, ilmiyle, erişmiş olduğu manevi meziyetlerle dolu bir şeyh mürşit bulasın.

*Geldi çün pîr-i mübârek-nefes-i bād-ı hazân
Terk-i tecrüd olup oldı ağaçlar 'üryân (K.33/12)*

Bizim için bir uğur bereket olan mürşidimizölünce müritleri(üzüntülerinden) her şeyden elini eteğini çektiler. Dünyalık şeyleri terk ettiler. Mürşitlerinin yolunda mâsivâdan (Allah'tan başka her şeyden) vazgeçtiler.

Rıza

“Arapça, razı olmak, memnun olmak demektir. Kalbin, hükmün akışı altında sükûnet halinde bulunmasıdır.” (Cebecioğlu, 2014, s. 379). Kulun Allah'ın kendisine verdiği nimetlerden razı olabilmesi için Allah'ın kulundan razı olması gerekir. “Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır” (Beyyine, 98/8).

Kara Fazlî rıza mefhumunu Allah'ın kendisine takdiri her neyse ona boyun eğmek, razı olmak anlamında kullanmıştır.

*Başuma kavıs-i kaderden yâr-içün tîr-i kazâ
Her ne deñlü kim gelürse dönmezem virdüm rızâ (G.36/1)*

Sevgili (sevgiliye kavuşmak) için Allah'ın takdiri olarak başıma her ne gelirse; benim rızam var, ben razıyım. Karşıma kim çıkarsa çıksın, başıma ne gelirse gelsin ben davamdan (sevgiliye kavuşma arzumdandan) vazgeçmem.

*Zühhd ü takvâyı komazdum ben de elden zâhidâ
Neyleyem kim pâdişâh-ı 'ışkıdan yokdur rızâ (G.36/4)*

Ey zâhid, zühdü ve takvayı hiçbir zaman bırakmadım. Ama ne yapayım ki aşk padişahından (sevgiliden) rıza yoktur. Allah razı değildir.

Riyazet

“Az yiyip içme, az uyuma, çok ibadet etme, nefsin arzuladığı şeylerin aksini yapma, dünya lezzetlerinden sakınmak suretiyle nefsi terbiye etme, ahlâkı güzelleştirme.” (Kebbealtı) Kulun az yiyip içerek nefsini köreltmek suretiyle daha rahat ibadet edebilmesi, nefsanî arzularından sıyrılıp kendini ruhî olarak temizleyebilmesi için perhiz yapmasıdır. “Şehvetlerle ve nefsi emmâre ile mücadele planıdır. Az yemek, mideyi doldurmamak ve bu suretle ruhu inceltmek ve rahat çalışabilmek için yapılan beden ve ruh terbiyesidir.” (İz, s. 51).

Kara Fazlî riyazet mefhumunu az yiyip içerek nefsini terbiye etmek, ruhunu temizlemek, dini vecibelerini daha rahat yerine getirebilmesi manasında kullanmaktadır.

*Sen riyâzet çek bucağda şüfiyâ
'Aşık itsün nüş mey geşt-i riyâz (G.106/3)*

Ey Sūfi, sen dünya nimetlerinden elini eteğini çekerek nefsini terbiye için تنها bir yere çekilip kırk gün kırk gece çetin bir perhiz ve nefis mücadelesi et. Âşık ise bahçe gezisinde (dergâhta) şarap içip mana sarhoşu olsun.

eyda

“ılgın, deli, ak hastası (delice açık) anlamında Farsça bir kelime. Cezbe halindekiler, meczuplar, şiddetli sevgiyle coup kendisinden geçenler için, bu terim kullanılır.” (Cebecioğlu, 2014, s. 321). Tasavvufi anlamda ilahî aşkın cokusunun etkisiyle deli olmak, kendinden geçmek, meczup olmak anlamına gelmektedir.

Kara Fazlî, eyda terimini manevî aşkın cokusunun etkisiyle sarhoş olma, kendinden geçip meczup olma manasında kullanmıştır.

*‘Ak u husniyle iden eydâ beni zîbâ seni
İtdi Kays u Leyli’ye hem-pâ beni hem-tâ seni (G.140/1)*

Sevgili akı ve güzelliği ile beni deli divane ederken seni ise güzel ve gösterişli kılar. Aklarına kavuamayan, ak acısıyla yanan Kays ve Leyla’ya beni yolda; seni ise sevgiliye kavuan, ilahi aka eren kişilerle e, arkadaş etti.

*‘Aceb mi bülbülünü olsa görenler glen-i husnn
Bahâr olduğca artar iy perî dvâne v eydâ (G.12/2)*

Güzelliğinin gl bahçesini (Cemal-i ilahiyyi) görenler senin aığın, senin bir mptelan olsa buna aılmaz. Ey sevgili, senin cemalini görenler arttığca bunun manevi sarholuğu ile kendinden geçenlerin sayısı da artar.

*ldr[r]sn yazuğı yokdur gnâhum bilrem
Ben ne haddmdr derilem ‘açık-ı eydâ saña (G.19/2)*

Ben kabahatimi bilirim. ldrseler de haklarıdır. Bir günahları olmaz. Bu aşkın cokusuyla kendinden geçmiş, bu zavallı çılgın aığın sevgiliye kavuşmak haddi değildir.

kr

kr, kulun maddi ve manevi olarak kendisine verilmiş bütün nimetlerin kendisinden ya da başkasından değil ancak ve ancak Allah’tan olduğuna inanmasıdır. “kr, kulun kendi hakkıyla kazanmadığı bütün nimetler için Allah’a hamd ve sena etmekten zevk almasıdır” (Kueyri, 2013, s. 303).

kr kendisine yapılan bir iyiliği övmek demektir. Nimete kretmek nimetin artmasına da vesile olmaktadır. “Eğer krederseniz nimetimi arttırırım” (İbrahim,14/7).

Kara Fazlî, kr kelimesini Allah’ın kendisine meccanen verdiği nimetlere minnet duyma, bu nimetlerden ötürü Allah’a teşekkür etme manasında kullanmaktadır.

*refine bugününü secde-i kr it ki olasın
Ol harm-i Harem-i muhtereme mahrem-i rz (K.21/5)*

Bugünün onuruna Allah’a teşekkür için kr secdesi et. kr secdesiyle o hürmet edilen kutsal eve (Kbe’ye) sırda olasın.

*i ‘rn hediyeye olduğı yrna Fazliy
kr eyle Fazliy saña Hađ’dan hidyedr (G.81/5)*

Ey Fazlı böyle bir şiir söyleme (yazma) yeteneğine sahip olduğun için Allah’a kret. Ey Fazlı bu yetenek Allah’ın sana bir (lütfu) hediyesidir.

Tevbe

Hatalardan, günahlardan dönüp pişmanlık duymak, Allah’tan af dilemektir. Kulun işlediği günahından nedamet duyarak bu günahı bir daha ilememek için Allah’a söz vermesidir.

Kara Fazlî Divanı'nda tevbe; kulun günahlardan, itaatsizlikten ve isyandan dönüp Allah'tan af dilemesi, Allah'ın şefkat ve merhametine sığınması demektir.

*Fütûh-ı milket-i 'afve iresin eyler iseñ
Günâh leşkerini tevbe tiğiyle makhûr (K.6/7)*

Günah işledikten sonra bu günahın nedamet duyup, Allah'tan can-ı gönülden af dilersen, affedilirsin.

*Sâniyen tevbe k'odur cānib-i Mevlā'ya rüçü '
Eyleyüp cümle mu 'āşîyi özüñden zāyil (K.7/18)*

İkinci olarak tövbe odur ki yönünü Allah'a dönerek bütün itaatsizlik, isyan ve günahın pişmanlık duyup Allah'ın şefkat ve merhametine sığınırsan tertemiz temizlenirsin.

*Tevbesin himmete vir rāh-ı talebde meydān
Hem- 'inan ola 'ināyet ala şāyed menzil (K.7/30)*

(Allah'ım) Günahlarından sana sığınıp pişman olan kulunu affet. Onun istediği manevi yardımı lütfet. Olur ki iyilik ve lütfü dost edindir, bu vesileyle ulvî amaçlarına ulaşır. Manevi derecelere erişir.

Tevekkül

“Arapça, vekil edinme, güvenme anlamında bir kelime. Gerekli tüm çabayı sarf ederek, her türlü, tedbiri aldıktan sonra, işi tam bir inançla Allah'a havale etme, yani, deveyi bağladıktan sonra Allah'a emanet etmeye, tevekkül denir. Tevekkül bir kalp amelidir.” (Cebecioğlu,2014, s. 346). Tevekkül eden kul Allah huzurunda gassalin elindeki ceset gibi durur. Hareketsiz tam bir teslimiyetle boyun eğer. Allah'a tevekkül etmek Allah'ın kullarına bir emridir. “Eğer mü'min iseniz Allah'a tevekkül ediniz.” (Mâide, 5/23).

Kara Fazlî, tevekkül mefhumunu menzile (ilahi aşka) ulaşmak için gerekli ve yeterli şart anlamında kullanmıştır.

*Hāmisen sālîk-i seyyāre tevekkül lâzım
Ki tevekkülle olur menzile sālîk vāşıl (K.7/21)*

Beşinci olarak tarikatta Allah yolunun yolcusu dervişe tevekkül etmek lazımdır. Ki derviş ancak tevekkülle menzile (İlahi aşka) ulaşabilir.

Uzlet

Halka karışmamak, onlardan ayrı yaşamak, inzivaya çekilmek manalarına gelmektedir. Tasavvufî anlamda günaha girmemek, daha çok tefekkür etmek, daha ihlaslı ibadet etmek için toplumdan ayrılıp ıssız ve kimsesiz yerlere çekilmek demektir. Mutasavvıfların uzletten maksatları, toplum içinde dedikoduyla vakit geçirmemek, boş zamanlarda bir köşeye çekilerek mâsivâdan tamamen el çekip Allah rızası için ihlas ve samimiyetle kendini ibadete ve tefekküre adamaktır.

Kara Fazlî, uzlet terimini tasavvuf yolunun yolcusunun gönül şenliğine sahip olabilmesi, Allah'ın nuruna ulaşabilmesi, Cemal-i İlahiye kavuşabilmesi için halkın sohbetinden uzaklaşıp bir köşede inzivaya çekilmesi manasında kullanmaktadır.

*Sābi 'an halvet ü 'uzlet ki sülük ehlinüñ
Şohbet-i halk ider nūr u şafāsın zāyil (K.7/23)*

Halkın sohbeti müridin gönlünün Şenliğine ve Allah'ın nurunun gelmesine manidir. Mrit msivdan ilgisini kesip tamamen Allah'a yönelmek için bir köşede yalnız inzivaya çekilir.

*İki 'lemden geçüp gedk serir-i 'uzlete
Friğz dehrn ne zirinde ne blsındayuz (K.8/23)*

Cemal-i İlahi'ye ulaşmak için iki lemden de vazgeçerek yalnızlık tahtına (inzivaya) ekildik. Dünyanın (feleğin) ne aŐađısındayız ne de yukarısındayız. Biz maneviyatı çok yüksek biri de değiliz, çok alçak biri de değiliz.

Vera

Vera; Allah'tan korkmak, haramdan Őiddetle uzak durmak, Őüpheli Őeylerden kaçınmak demektir. Vera mubah ve mekruhlarda bile titiz davranmayı gerektirir. Kişinin bedenini Őeriata uygun olarak kullanması; kalbine de Allah'tan gayrısını sokmaması demektir. "Vera: Takva, dinde haram ve mekruh olan Şeyleri terk ettikten sonra haram ve mekruh oluşu Őüpheli olan hususları ve hell ve mubahların ihtiyaçtan fazlasını da terk etmek demektir. Vera zerre kadar da olsa kimsenin hakkını üzerine geirmemektir" (Kalyon, 2020, s. 30). İçinde haram olma Őüphesi bulunan her Şeyden, bu Őüphe sebebiyle kaçınmaktır.

Kara Fazlı'ya göre vera: Allah'tan başka her Şeyden el ekme, Allah'tan hakkıyla korkma, gnahtan, kötülüklerden kaçınmak demektir. Kişinin dini temayüllere titizlikle uyması ehl-i takva olmasdır.

*Y Őhibe'l- 'azimeti y seyyide'l-ver
Ente'l-lezi tevahhad bi'l-cd ve's-seh (K.3/1)*

Ey Allah'ın kendisine verdiği görevleri yerine getiren sebat ve azim sahibi, ey Allah'tan korkup, gnahtan, kötülüklerden sakınan, dini buyrukları titizlikle yerine getiren takva ehli ileri gelen (Efendi). Ey kendisinde iyilik, lütuf, kerem ve cömertliğin birleştiği kimse.

*Rbi 'an vcib olan slike perhiz-i vera'
Ki firsetle ola fri-ı ha u bnl (K.7/20)*

Dördüncü olarak müridin yapması zorunlu olan Şey; kendini Allah'tan uzaklaŐtıracak her Şeyden uzak durması, msivdan el çekmesi, Allah'tan korkup haramdan, gnahtan, kötülüklerden sakınması, dini buyrukları titizlikle yerine getirmesidir. Mridin takva ehli olmasdır.

Zühd

"Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme. Tas. Ahirete yönelmek için, dünyadan el etek çekmek. Hakka yönelmek için, dünyadan da ahiretten de el etek çekmek. Elde mevcut olsa bile gönülde mal, mülk sevgisine değer vermemek" (Kalyon, 2020, s. 38). Zühd; msivya meyletmemek, dünyaya ve dünya malına ehemmiyet vermemek, Allah'a yönelmek demektir.

Kara Fazlı zühd terimini bir mridn dünyaya rağbet etmeyip Allah'tan hakkıyla korkup sadakatle, samimiyetle kendisini ibadete vermesi manasında kullanmaktadır.

*Slisen zühd gerek ya 'ni Őalh-ı a 'ml
Őıdk ile cümle-i t 'tı olasın 'mil (K.7/19)*

Üçüncü olarak müride lazım olan şey; dünyaya rağbet etmeyip, kendini ibadete vermektir. Yani kişiye iyi ameller gerektir. Bütün ibadetlerde sadakatle, ihlasla, samimiyetle amel etmek lazımdır.

*Saňa biñ 'ayb ü bir tâ'at baña bir fışk u yüz biñ 'özr
Ki zühhd-i bî-riyâdan şüfi cām-ı bā-şafâ yeğdür (G.83/6)*

Sana bin günah ve bir ibadet, itaat lazımdır. Bana ise bir isyan ve yüz bin defa af dileme, yalvarma ve yakarma gerektir. Çünkü ey tasavvuf ehli, bilinçsizce kaba sofuluk etmektense bilinçli, samimi bir şekilde ibadet etmek daha üstündür.

Sonuç

XVI. yüzyıl şairlerinden Kara Fazlî kaynaklarda mutasavvıf bir şair olarak zikredilmese de divanında tassavvufî şiirler yer almaktadır. Bu tasavvufî şiirlerde de birçok tasavvufî istilâh kullanıldığı tespit edilmiştir. Divanının dışında Kara Fazlî'nin Gül ü Bülbül Mesnevisi, Keşfü'l-Ârifin Mesnevisi ve Rubailerî'nin de tasavvufî özellikler gösterdiği mezkûr kaynaklarda beyan edilmektedir.

Kara Fazlî Hocası Üsküplü Riyazî'nin de etkisiyle tasavvufa meylederek Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye kolu şeyhlerinden Hasan Zarifî Efendi'ye intisap etmiştir. Birçok mutasavvıf şair gibi Kara Fazlî da tarikat üyesi şairlerimizdendir. Şair dinî konularda da tevhidler, na'lar yazmış, şiirlerinde peygamberlerin mucizelerine atıflarda bulunmuştur.

Tasavvuf telakkisi birçok bilim ve sanat dalını etkilediği gibi kuşkusuz edebiyatı da derinden etkilemiştir. Tasavvuf istilâhları sadece mutasavvıf şairler tarafından kullanılmamış; aynı zamanda tasavvufun zengin terim, mecaz ve alegori dünyasından yararlanmak isteyen şairler tarafından da kullanılmıştır.

Kara Fazlî'nin Divanı'nda kullandığı tasavvufî istilâhları sunduğumuz makalede şair sadece dünyevî aşkı, eğlenceyi ve işreti değil ilahi aşkı da remzetmektedir.

Divan şiirinde sık sık kullanılan ve tasavvufî açıdan yorumlanan; gül, bülbül, aşk, fenâ, uzlet, kanâ'at, tevekkül, pîr, mürşid-i kâmil, zühhd, rıza, şükür, tevbe, verâ, ârif, miskin, abid, şeyda, mey, meyhane, irfan, idrak, feyz, himmet, inayet gibi tasavvufî istilâhlar Kara Fazlî Divanı'nda da kullanılmıştır.

Kara Fazlî'nin tasavvufî istilâhları hangi manalarda kullandığını kısaca şu şekilde özetlenebiliriz;

Abdal kelimesini Allah'ın velî kulları arasından seçtiği manevi tasarruf bahşettiği, müsaade verilmiş kişiler manasında kullanmaktadır.

Âbid terimini Allah'a ibadet eden, kulluk eden, hizmet eden, itaat eden manalarında kullanmaktadır.

Ârif kelimesini dünyaya meyletmeyen, Cemal-i İlahî'ye sevdalı, anlayışlı, bîatını ilimlere hâkim bir kişi manasında kullanmaktadır.

Cemâl mefhumu Allah'ın lütfedici sıfatlarının bütünü ve bu sıfatlarının bir gereği olarak güzellik ve rahmet tecellisi manasında kullanmaktadır.

Divane terimini müritlerin manevi coşku ile cezbe halinde meydana gelmiş kısa süreli meczupluk hali manasında kullanmaktadır.

Fâni mefhumunu tasavvufî manada dünyevî ve nefsanî arzularından kendisini arındırarak Allah'ın mutlak varlığı karşısında kendini yok saymak manasında kullanmaktadır.

Feyz mefhumunu ilahi bir tecelli olarak zuhur eden bir ilham anlamında kullanmaktadır.

Himmet kelimesini Allah'ın kullarının duasına icabetle ilahi yardımı manasında kullanmaktadır.

İnayet mefhumunu Allah'ın kullarına şefkat, merhamet, iyilik ve yardımda bulunması ve onu koruması anlamında kullanmaktadır.

İrfan terimini sezgi, tecrübe ve manevi yolla elde edilen bilgi manasında kullanmaktadır.

Kanaat terimini kendisine verilenle yetinme, tok gözlü olup daha fazlasını istememe anlamında kullanmaktadır.

Keramet kelimesini Allah'ın velî kullarının Allah'ın lütfuyla gösterdiği olağanüstü hal ve davranışlar manasında kullanmaktadır.

Mest terimini manevî aşkının galebe çalmasıyla kendinden geçmiş, sarhoş olmuş âşık anlamında kullanmaktadır.

Meyhane kelimesini tasavvufî olarak ibadetgâh ve sfnin gönlü manalarında kullanmaktadır.

Miskin kelimesini sevgilinin karşısında kendi varlık duygusunda tamamen arınmış, manevi yokluğun ileri bir derecesi anlamında kullanmıştır.

Mürşid-i Kâmil tabirini hem mana âlemindeki sırları ortaya çıkaran hem de Fen ilimlerinin faziletleri gören, bir yol gösterici anlamında kullanmıştır. Hem fen ilimlerinde hem de manevi ilimlerde bir rehber bir kılavuz olarak görmüştür.

Pîr kelimesini tasavvufî manada tarikat lideri, şeyh, mürşid-i kâmil, üstad anlamlarında kullanmaktadır.

Rıza mefhumunu Allah'ın kendisine takdiri her neyse ona boyun eğmek, razı olmak anlamında kullanmıştır.

Riyazet mefhumunu az yiyip içerek nefsini terbiye etmek, ruhunu temizlemek, dini vecibelerini daha rahat yerine getirebilmesi manasında kullanmaktadır.

Şeyda terimini manevî aşkın coşkusunun etkisiyle sarhoş olma, kendinden geçip meczup olma manasında kullanmaktadır.

Şükür kelimesini Allah'ın kendisine meccanen verdiği nimetlere minnet duyma, bu nimetlerden ötürü Allah'a teşekkür etme manasında kullanmaktadır.

Tevbe terimini kulun günahlardan, itaatsizlikten ve isyandan dönüp Allah'tan af dilemesi, Allah'ın şefkat ve merhametine sığınması anlamında kullanmaktadır.

Tevekkül mefhumunu menzile (ilahi aşka) ulaşmak için gerekli ve yeterli şart anlamında kullanmaktadır.

Uzlet terimini tasavvuf yolunun yolcusunun gönül şenliğine sahip olabilmesi, Allah'ın nuruna ulaşabilmesi, Cemâl-i İlahî'ye kavuşabilmesi için halkın sohbetinden uzaklaşp bir köşede inzivaya çekilmesi manasında kullanmaktadır.

Vera kelimesini ise Allah'tan başka her şeyden el çekme, Allah'tan hakkıyla korkma, gnahtan, kötülüklerden kaçınmak demektir. Kişinin dini temayüllere titizlikle uyması ehl-i takva olması anlamında kullanmaktadır.

Zühd terimini bir müridin dünyaya rağbet etmeyip Allah'tan hakkıyla korkup sadakatle, samimiyetle kendisini ibadete vermesi manasında kullanmaktadır.

Kara Fazlî'nin tasavvufi istilahları beyitlerde bir mutasavvıf edasıyla tasavvufi manalarında kullandığı tespit edilmektedir.

Sonuç olarak Kara Fazlî sūfî bir şair değilse de tasavvufî atmosferi solumuş, şiirlerinde tasavvufî söylemi içselleştirmiş ve beyitlerde tasavvufî istilahları başarıyla kullanmış bir şairdir.

Bu makaleyle kapalı anlatım ve zengin çağrışımları içinde barındıran bu tasavvufî istilahların *Kara Fazlî Divanı*'ndaki kullanımları açıklanarak bilim insanlarının bilgisine sunulmuştur.

Kaynakça

- Aydın, S. (2021). *Kara Fazlî Divanı (İnceleme-Metin Bağlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Banarlı, N. S. (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bilgin, A. (2000). *Ümmi Sinan Divanı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları. 6. bs.
- Çanakçı, S. (2018). *Hacı Bektâş Velî'nin Eserlerinde Tasavvufî Kavramların Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Demirel, H. G. (2007). 16. Yüzyıl Şairlerinden Fazlî'nin "Gül ü Bülbül Mesnevisi"ndeki Şahıs Kadrosunun Tasavvufî Açından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 89-103.
- Eren, A. (2017). *Mehmed Sıdkî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- İsen, M. (1997). *Ötelere Bir Ses*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İz, M. (1969). *Tasavvuf. İstanbul*: Rahle Yayınları.1. bs.
- Javanshir, L. (2021). Fazlî Çelebi'nin Takti'atı ve Tertip Edilmiş Divanında Yer Almayan Bazı Gazelleri. *Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 28-29 Haziran 2021, Atatürk Üniversitesi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 195-213
- Kalyon, F. (2000). *Tasavvuf Sembollerinin Usûlî Divanı ile Fuzûlî'nin Türkçe Divanındaki Kullanılışı*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Karasu, B. (2018). 15. Yüzyıl Tekke Şiirinde Tasavvuf Terimleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Kubbealtı Lügati*: <http://lugatim.com> [Erişim tarihi: 15.01.2023]
- Kur'an-ı Kerim (2018). *Kur'an Yolu Meali*. (haz. Hayrettin Karaman vd.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 8. bs.
- Kuşeyrî, A. (2013). *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risalesi* (çev. Muhammed Coşkun). İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
- Özkat, M. (2005). *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitledirirli Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Yazar, S. (2017). Kara Fazlı'nın Eserlerine Dair Yeni Bilgiler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 18, 525-562.

Zavotçu, G. (1997). *Türk Edebiyatı'nda Gl ve Bülbül Mesnevileri (Mukayeseli alışma)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk niversitesi.